

Ortsrapport

Fågeltofta

Fågeltofta ligger vid landsvägen mellan Ystad och Kristianstad. Byn flyttades efter en missväxt på 1860-talet ut på Kronovalls marker och den lilla kyrkbyn består av ett antal vitputsade gathus och gårdar i rödfärgad träpanel. Kyrkan och två äldre skolor visar byns tidigare betydelse. Ett markant inslag i det öppna odlingslandskapet är den gamla allén som leder från byn upp till Kronovalls slott och de omgivande bokskogarna.

Innehåll

Förord	3
Inledning	4
Historisk tillbakablick	5
Fågeltofta by	5
Kulturlandskapets utveckling	5
Fågeltofta idag	7
Beskrivning av byn	7
Bebyggelsens karaktär	7
Betydelsefulla byggnader och miljöer	8
Föregående byggnadsinventering	10
Kulturlandskapet idag	10
Åtgärder för Fågeltofta	11
Allmänna råd vid underhåll och ombyggnad	11
Särskilda riktlinjer för Fågeltofta	12
Om varsamheten i lagstiftningen	13
Utgångspunkter för kulturhistorisk värdering	13
Kulturhistorisk värdering av bebyggelsen i Fågeltofta	14
Skötselråd för byns omgivningar	14
Handlingsprogram	15
Litteraturtips	16
Byggnadsvård	16
Landskapsvård	16
Källor – arkiv och litteratur	17
Lagstiftning	18
Ordlista	21
Kartbilaga	24

Förord

Samhällsutvecklingen har under senare år gått mot ett allt mer miljöinriktat samhälle i vid mening. Det framförs nya och ökade krav på miljöhänsyn, som aktsamhet om kulturvärden och långsiktig resurshushållning. Kulturmiljövårdens ställning har stärkts. Den senaste utvecklingen inom kulturmiljövårdens område syftar till att identifiera kulturmiljöer från ett helhetsperspektiv där enskilda betydelsebärare bygger upp samband och strukturer. Under senare år har även allt mer betonats vikten av regional identitet och regionala särdrag. Med kulturmiljöer avses i detta program i första hand bebyggda miljöer, men även sambandet med landskapet är av stor vikt.

Tomelilla kommun ser kulturarvet som en tillgång i samhället, och kulturarvet utgör en av utgångspunkterna för uppförande eller förändring av bebyggelse och anläggningar. Underlag och kunskap om kulturmiljön skall ligga till grund för bland annat den fysiska planeringen. Kommunens värdefulla och rika kulturmiljöer ses som en positiv tillgång och lokaliseringsfaktor, både vad avser verksamheter och boende liksom även för näringslivsutveckling inom turism och rekreationssektorn.

Det förutsätts att kommunerna förfogar över de inventeringar av bebyggelse och miljöer som krävs för att hantera ärenden i enlighet med intentionerna i olika lagstiftningar. Kommunen har sedan ett tjugotal år tillbaka bevarandeplaner för ett antal orter. Dessa planer är delvis inaktuella och med beaktande

av det mera vidgade synsätt inom kulturmiljövården som nu gäller, har kommunen beslutat att utarbeta ett kulturmiljöprogram för 15 orter. Avsikten är att i en andra etapp gå vidare med att utarbeta ett program även för resterande delar av kommunen.

En viktig del av kulturmiljöarbetet är att förankra och fördjupa kunskapen och skapa förståelse för kulturvärden hos allmänheten. Kulturmiljöprogrammet avses att nyttjas i samband med exempelvis olika studiecirkel och till utbildning av fastighetsägare, byalag och motsvarande liksom även i samband med ordinarie skolundervisning. Programmet har flera användningsområden och bland annat skall det användas i kommunens arbete med översiktsplanering, detaljplanering och bygglovshantering.

Uppdraget att i första etappen utarbeta ett kulturmiljöprogram för de 15 orterna har efter upphandling lämnats till Regionmuseet/Landsantikvarien i Skåne. De orter som omfattas av programmets första etapp är Andrarum, Bondrum, Brösarp, Eljaröd, Gårdlösa, Kverrestad, Lunnarp, Onslunda, Ramsåsa, Smedstorp, Spjutstorp, Tomelilla, Tranås och Östra Ingelstad.

”Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvaret för detta delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter skall visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön.”
Kulturminneslagen 1 kap. 1 §.

John Johansson
Kommunstyrelsens ordförande

Bengt Alm
Stadsarkitekt/projektledare

Inledning

Hur bebyggelsen i ett samhälle ser ut är ett resultat av flera olika faktorer. Generella företeelser som kristnandet, skiftesreformerna, bostadspolitiken, järnvägarna och bilismen har påverkat många samhällen på ett likartat sätt. Landskapets förutsättningar, traditioner och ägandeförhållanden ger förutsättningar som skiljer samhällen åt. Ett samhälles byggnadskultur speglar dess historiska och aktuella förutsättningar. Kunskaper om dessa sammanhang ger möjligheter att bevara och förvalta en miljö. Det är något som kan medverka till att skapa en rik och levande vardagsmiljö för invånarna. En god byggnadskultur är en av förutsättningarna för en god livsmiljö.

Under 1999 genomfördes en inventering av Fågeltofta. Syftet med inventeringen är att presentera ett kulturmiljöprogram för delar av Tomelilla kommun. Rapporten syftar till att ge en så fullständig bild av miljöns nuvarande utseende som möjligt. Detta har inneburit, att såväl bostadshus med tillhörande uthus, garage och ekonomibyggnader som verksamhetslokaler och offentliga anläggningar fotograferats samt beskrivits till det yttre. Förutom byggnadsinventeringen har kulturvärdena i orternas omgivande landskap studerats. Historiska kartöverlägg över byarnas äldre skifteskartor har tillsammans med andra kartstudier och besiktning i fält visat var det finns värdefulla områden och objekt i landskapet.

I det kommunala kulturmiljöprogrammet ingår en kulturhistorisk översikt som presenteras i en särskild skrift. Den behandlar på ett övergripande sätt Tomelilla kommuns landskapstyper, traktens äldre historia, byggnadstraditioner, markanvändning och påverkan till följd av den industriella utvecklingen.

De orter som ingår i kulturmiljöprogrammet är

Andrarum, Bondrum, Brösarp, Eljaröd, Fågeltofta, Gårdlösa, Kverrestad, Lunnarp, Onslunda, Ramsåsa, Smedstorp, Spjutstorp, Tomelilla, Tranås och Östra Ingelstad. Regionmuseet/Landsantikvarien i Skåne har utfört arbetet med inventering, fotografering, studier av kartor och andra källor samt författande av ortsrapporter. Som ett led i arbetet har uppgifter om de inventerade byggnaderna införts i ett omfattande databaserat register. Registret innehåller uppgifter om byggnadernas funktion, uppskattade ålder och exteriör. I registret kan uppgifter fortlopande föras in.

Fågeltofta har vid ett flertal tillfällen varit föremål för kulturmiljövårdens intresse. Den tidigare kommunala bevarandeplanen baseras på en inventering som företogs av samtliga kulturhistoriskt intressanta bebyggelser i Tomelilla kommun i slutet av 1970-talet. Byn har också utpekats som en kulturhistoriskt värdefull miljö i det regionala natur- och kulturmiljöprogrammet för f.d. Kristianstads län *"Från Bjäre till Österlen. Skånska natur- och kulturmiljöer"* från 1996. Här beskrivs Fågeltofta som en välbevarad by i fullåkersbygden. Vidare sägs att "de nuvarande strukturerna i godslandskapet bör bibehållas. Vägen mellan Kronovall och Fågeltofta bör bevaras. Förändringar av bebyggelsemiljön bör ske med stor hänsyn till lokala byggnadstraditioner."

Arbetet som presenteras nedan är i första hand en beskrivning av kulturmiljön i Fågeltofta och inte en redogörelse för dess kulturhistoria. Här finns en genomgång av bebyggelsen med exempel på betydelsefulla byggnader, miljöer och landskap. Efter beskrivningen av dagens Fågeltofta följer förslag till åtgärder. Detta syftar till att ge råd för hur kulturmiljön aktivt ska kunna bevaras och brukas för framtiden.

Historisk tillbakablick

Fågeltofta socken ligger i Albo härad på gränsen mellan ris- och skogsbygd, men landskapet kan idag framför allt karaktäriseras som en småkuperad uppodlad slätt. Kring slottet Kronovall finns däremot lövskog med gammal bok, al och ask.

Fågeltofta har i äldre tider benämnts Fulstofta. På en karta över byns inägor från 1787 har byn denna benämning. Sockenens hette dock Fågeltofta. Sedermera har även kyrkbyn fått detta namn. Förleden i namnet bör komma av mansnamnet Fughl som betyder Fågel, medan efterleden –toft kommer från ordet tomt. Innebörden blir alltså ”Fughls tomt”.

Fågeltofta by

År 1787 fanns det totalt elva gårdar i byn. Sex av dem var byggda med tre eller fyra längor, övriga fem gårdar hade bara två längor. Utöver gårdarna fanns en hel del gatehus, 21 stycken enligt lantmätare Gillberg år 1767.

Byn skiljde sig jämfört med de andra kyrkbyarna i Tomelilla kommun på flera sätt. Den var liten, både arealmässigt och vad gäller antal enheter. Bebyggelsen i byn var dessutom spridd över hela inmarken vilket var ovanligt. Anledningen till detta står säkert att finna i godset Kronovall, som ägde samtliga gårdar i byn.

En katastrof drabbade Fågeltofta år 1867. Byn utplånades nästan helt efter en kraftig missväxt. Byn bestod då av 17 gårdar och ett flertal gatehus belägna mellan kyrkan i öster och det nuvarande församlingshemmet i väster. Efter denna katastrof övergavs byn och nästan alla gårdar plockades ned och uppfördes på Kronovalls skogsskiften där bönderna blev torpare. Efter utflyttningen bestod byn av några få byggnader - kyrkan, skolhusen, ett stenhus tillhörande Kronovall samt en gård, Kärrgården.

Kulturlandskapets utveckling

Den äldsta lantmäterikartan visar ”Fullstofta kyrkobys inägor” år 1787. Eftersom utmarken inte

Fågeltofta, Bondrum och Kronovall på skånska rekognosceringskartan 1812-20.

är markerad vet vi inte hur stor del inmarken var av den totala byarealen. Åkern är indelad i tre vångar och här såddes sommarråg, korn, havre och bo-vete. Marken var dock så pass mager att allmogen måste köpa säd. Detta är ett uppenbart tecken på att åkerbruket var mycket dåligt. 1767 noteras också att åkern är ”klen och mager” och att även ängen är dålig. En nästan samtida uppgift talar däremot om att ”ängen är sidlänt och god, speciellt säteriets äng”. Det verkar som att fuktängen var god och torrängen dålig.

Kartan från 1787 redovisar också att åker och äng låg blandat och fördelningen mellan åker och äng var lika stor. Inmarken var inhägnad och i nordost låg byns utmark.

Vid mitten av 1700-talet fanns det mycket bok- och ekskog samt surskog till säteriet Kronovall och dess underliggande hemman. Kronovall använde även torv att elda med. Kronohemmanen i Fågeltofta socken hade däremot endast ringa högskog samt surskog

att elda med. Kronovall hade planteringshagar med ek och bok, medan bönderna planterade pil vid gårdarna, vägarna och gårdsgårdarna.

Vattendragen har historiskt sett varit av stor vikt för byarnas placering. Ofta rinner ett vattendrag genom bytomten på de äldre kartorna. Intill bäckarna låg ängsmark som ofta gav en god avkastning då bäcken svämmade över ängen. I Fågeltofta gick bäcken öster om kyrkan.

På den skånska rekognoseringskartan från 1812-1820 är allén väster om kyrkan inritad och likaså allén från kyrkan mot Kronovalls slott i sydost. Den gick dock inte hela vägen fram utan slutade där inmarken i Fågeltofta by tog slut. Vid slutet av vägen återupptogs allén och på så sätt markerades infarten till godset. Hundra år senare var enligt härads-kartan från 1926-34 allén komplett ända fram till där godsets alléplantering tog vid. Idag finns på båda sidor om allén äldre stengården som troligen har tillkommit under den här tiden eller till och med ännu tidigare.

Enligt den äldsta lantmäterikartan från slutet av 1700-talet fanns en genomfartsväg genom bytomten. Enligt den skånska rekognoseringskartan hade gatan inte förändrats. Därefter planterades allén och tack vare detta har vägsträckningarna inte kunnat ändras. De har således lång kontinuitet.

Fågeltofta (Fulltofta) omkring 1930.

Fågeltofta idag

Fågeltofta ligger vid landsvägen mellan Ystad och Kristianstad. Byn flyttades efter en missväxt på 1860-talet ut på Kronovalls marker och den lilla kyrkbyn består av ett antal vitputsade gathus och gårdar i rödfärgad träpanel. Kyrkan och två äldre skolor visar byns tidigare betydelse. Ett markant inslag i det öppna odlingslandskapet är den gamla allén som leder från byn upp till Kronovalls slott och de omgivande bokskogarna.

Beskrivning av byn

Fågeltofta är som nämnts ovan en liten by med en bebyggelse av sparsam omfattning. Detta beror på den förflyttning av byggnader och boende som genomfördes efter missväxten på 1860-talet. Vid denna förflyttning monterades en stor del av gårdarna ned och uppfördes på Kronovalls skogsskiften. I byn idag finns några byggnader som står kvar från tiden före 1867. Kyrkan ligger enskilt ett stycke väster om den övriga bebyggelsen. Denna ligger tämligen glest längs med bygatan. Strax väster om byn har riksväg 19 från Tomelilla dragits.

I byn finns idag kyrka, bostadshus och några verksamhetsbyggnader. Skolan är idag nedlagd. Bostadshusen utgörs av byggnader från många olika tidsperioder. Här finns några äldre gatehus med 1800-talskaraktär. Det finns byggnader som representerar olika årtionden av 1900-talet, såväl från dess tidiga del som från 50- och 70-talen. Bebyggelsen kan sägas vara ganska blandad. Husen i byn används i de flesta fall som åretruntboende men det finns enstaka synbart övergivna byggnader.

I byns södra del ligger ett aktivt jordbruk där nya ekonomibygnader uppförts och några äldre rivits. Boningshuset är tämligen väl bevarat med en del äldre detaljer. Andra verksamhetsbyggnader är Fågeltofta plåt och ventilations AB samt en bilverkstad med bensinmack.

Bebyggelsens karaktär

Vanliga fasadmaterial i byn är vit slät- eller spritputs, rött maskinslaget tegel och röd locklistpanel. Taken är i de allra flesta fall utformade som sadeltak med en lutning som till stor del avgörs av huskroppens tjocklek. De äldre husen är smalare och har of-

tast också brantare takvinkel. De dominerande takmaterialen är röda tegelpannor och svart plåt.

Bygatan är belagd med asfalt. Det finns rester av en allé i bygatans östvästliga sträckning.

Betydelsefulla byggnader och miljöer

Fågeltofta kyrka, Fulltofta 22:18

Kyrkan ligger längs den gamla landsvägen, en allé leder fram till ingången i västtornet. Kyrkan är vitputsad och försedd med ett sadeltak täckt med rött tegel. Det låga tornet och den rundade absiden är täckt med ett svart plåttak. Tornet kröns av en öppen lanternin. Kyrkan är uppförd under 1100-talets andra hälft men den har förändrats och byggts om vid flera tillfällen sedan dess. Under 1400-talet tillkom de slagna stjärnvalven och under samma århundrade genomfördes en kraftig tillbyggnad i norr kallad Bondrumskyrkan. Denna del försågs med tunnvalv under 1840-talet. Tornet byggdes om 1822. Troligen förstörades kyrkans fönster under 1700- eller 1800-talen. Exteriören präglas idag till stor del av 1800-talets utformning. Kyrkan och kyrkogården är omgiven av kraftiga lövträd. På kyrkogården ligger ett bårhus med vitputsade väggar under ett sadeltak belagt med rött tegel. Innehavaren av Kronovall hade patronatsrätt över Fågeltofta kyrka.

Den medeltida kyrkan är byns äldsta och mest påkostade byggnad och har således ett stort kulturhistoriskt värde.

Fulltofta 25:3

Ett stycke från bygatan ligger ett äldre bostadshus med korsvirkestimra i röstet. Byggnaden förefaller att vara väl bevarad i fråga om exteriör. Det har inte tillkommit några takfallsfönster eller takkupor och i bottenvåningen är troligen fönsterplaceringen av gammalt datum. Förstuvisten ger intryck av att vara sentida men kan ha föregåtts av något liknande tidigare.

Byggnadens karaktär upplevs som tämligen ålderdomlig beroende på korsvirkeskonstruktionen i gavelröstet samt fönstrens placering och storlek, även de obrutna takfallen förstärker intrycket. Byggnaden har ett såväl enskilt som miljömässigt kulturhistoriskt värde.

Fågeltofta 25:3.

Församlingshemmet, tidigare skolan, Fulltofta 26:1

Med långsidan tätt utmed gatan ligger en byggnad som under den första hälften av 1800-talet inrymde

byns skola. Byggnaden är troligen uppförd kring år 1800 i tegel som putsats. Fasaderna och sockeln är avfärgad i vit kalk. Sadeltaket är belagt med röda tvåkupiga eternitpannor. Det södra gavelröstet är klätt med stora grå kvadratiske eternitskivor. Skorstensens raka utformning utan utkragande krön visar att den murats om under efterkrigstiden. Fönstrens placering och storlek går troligen tillbaka till 1800-talet. Byggnaden beskrivs i den föregående bevarandeplanen från 1979 och den förefaller inte ha förändrats exteriört sedan dess.

Byggnadens karaktär upplevs som tämligen ålderdomlig beroende på fönstrens placering och storlek, även de hela takfallen förstärker intrycket. Byggnaden har ett såväl enskilt som miljömässigt kulturhistoriskt värde.

Folkskolan, Fulltofta 27:1

Granne med församlingshemmet ligger en skola byggd 1914. Skolverksamheten lades ned 1970 och

idag används byggnaden som bostad. Skolan har en grundplan i U-form. Fasaderna består av rött maskinslaget tegel murat i kryssförband. Fasaderna är sparsamt dekorerade med lister i rött tegel. Sockeln är slätputsad. Takfallen är belagda med facettlagd grå eternit. I de båda gavlarna mot gatan finns putsade blinderingar utsparade i tegelfasaderna. I dessa blinderingar har det troligen stått Fågeltofta eller Folkskola men idag är de tomma. I byggnaden finns några fönster som förefaller vara de ursprung-

liga skolsalsfönstren av korsposttyp med spröjs i nederdel. Ett skorstenskrön är ommurat, några fönster är utbytta och en port har tagits upp i en fasad men i övrigt är byggnaden väl bevarad.

Skolbyggnaden äger ett kulturhistoriskt värde genom att den utgör ett relativt välbevarat exempel på byskola. För Fågeltoftas del har byggnaden ett stort värde så som en av byns karaktärsbyggnader.

Fulltofta 25:2 och 25:5

Detta är troligen ett av byns äldsta gatehus. Det finns med på 1766-års lantmäterikarta och ankar sluten vid byggnadens ena gavel visar året 1766. Enligt föregående inventering har byggnaden tidigare utgjort boningshus till en gård under Kronovall. Huset har karaktär av ett parhus med olika takmaterial i husets båda hälfter. Sadeltaget är belagt med enrespektive tvåkupigt rött tegel. Fasaderna är enhetligt spritputsade och avfärgade med vit kalk. Runt fönster och dörrar finns slätputsade lister. Fönstren skiljer sig åt i husets båda hälfter. I den västra delen är fönstren röda medan de i öster är blå. I den östra delen finns några fönster av enluftstyp.

Till huset hör också ett uthus i vit slätputs och på några partier papp. Uthuset är täckt med ett sadel-

Fulltofta 25:5 och 25:2.

tak täckt med sinuskorrugerad grå eternit.

Huset är tämligen väl bevarat och har ett framträdande läge i byn. Byggnaden har ett kulturhistoriskt och miljömässigt värde. Uthuset har ett värde som ingående i miljön.

Föregående byggnadsinventering

Den föregående bevarandeplanen upprättades 1979. I den markeras ett område som kallas ”värdefull miljö”, samt ett mindre antal byggnader som ligger inom detta område vilka benämns ”kulturhistoriskt och/eller miljömässigt värdefull byggnad”. Ett antal byggnader presenteras med kortfattad text och svartvit bild. I bevarandeplanen ges även rekommendationer för bebyggelsen. Man har också upprättat anvisningar för den bebyggelse som ligger inom område betecknat som värdefull. Anvisningarna delas upp i byggnader som i sig är kulturhistoriskt och/eller miljömässigt värdefull och övriga byggnader som finns inom området betecknat som värdefull. Det finns dessutom anvisningar för nya byggnader inom området.

Byggnaderna som markerats i bevarandeplanen är Fågeltofta kyrka (Fulltofta 22:18), ett äldre gatehus med uthus, ett församlingshem som under 1800-talet fungerat som skola samt folkskolan från 1914. Även om det är få hus som upptagits i bevarandeplanen 1979 förefaller det som om de som tagits upp verkligen blivit väl underhållna och inte blivit genomgripande förändrade exteriört. Det förefaller som om bevarandeplanen fyllt sitt syfte. Möjligen kan resultaten inspirera fastighetsägare även utanför det avgränsade området att underhålla sina hus och företa eventuella ändringar varsamt.

Kulturlandskapet idag

I Fågeltofta går en bäck öster om kyrkan. Den är idag rätad. Marken utmed bäcken har övergått från-

ängsmark till åker.

Inägostrukturen är väl bevarad genom att den fortfarande brukas. Vid en jämförelse med 1787 års karta kan man konstatera att gränsen mot Frörums inägor samt Kronovalls vångar och hästhagar är i stort sett desamma som idag. Odlingshinder och ängsmark har dock försvunnit. Idag är det till stora delar ett typiskt godslandskap med stora åkerfält som möter besökaren. Detta har åstadkommit via utdikning och stenröjning. Röjningssten har lagts på äldre stensträngar i stora mängder vilket delvis förändrat landskapsbilden.

Idag finns två alléer i Fågeltofta. Båda är landsvägsalléer och de utgår från Fågeltofta kyrka. Det är samma alléer som är markerade på skånska rekognoseringskarkan och häradskartan. De är av stor betydelse för landskapsbilden. Tack vare de dominerande alléerna som står i skarp kontrast till det öppna och relativt obrutna åkerlandskapet förstår man att man befinner sig på godsmarker. Utanför allén finns delar av ett stengärde som kan vara samtida med allén eller ännu äldre. Det är inte komplett och odlingssten har lagts på i senare tid.

Genomfartsvägen i Fågeltofta har mycket lång kontinuitet och är oförändrad i sin sträckning sedan åtminstone slutet av 1700-talet. Allén har medfört att man inte kunnat räta vägen utan stor förändring av miljön. Ytterligare en genomfartsväg, med lång kontinuitet, är den gamla fågatan till byns utmark. Denna är idag, liksom för drygt tvåhundra år sedan, en väg som leder genom inmarken (åkermark) till utmarken (skogen). Idag är den en mycket dålig grusväg, delvis med påbyggda stengärden och stensträngar på båda sidor.

Av de torp som efter missväxten uppfördes på utmarken i den norra delen av Fågeltofta finns några bevarade till idag. De har delvis övergått till att vara fritidshus.

Åtgärder för Fågeltofta

Hur skall då detta kulturhistoriska värde bevaras? En förutsättning för detta är att byggnadernas karaktär bibehålls. De olika byggnaderna skiljer sig åt i ålder och utseende. Varje tid har sett byggnadsskicket varieras och förändras. Naturligtvis kan man uppfatta 1900-talets villa- och egnahemsbyggande som ett lika stort avsteg från den äldre traditionen som grupphusbebyggelse från 1980-talet. Att vi accepterar hur byn ser ut idag betyder inte att man ger fritt spelrum. Nyttillskott i och kring Fågeltofta ska anpassas till det befintliga för att bibehålla en god miljö. En god medvetenhet om samhällets kulturmiljövärden är en förutsättning för att bebyggelsemiljön ska bevaras på lång sikt. Av medvetenheten följer en önskan om att sköta och underhålla byggnaderna. Hur ska då detta underhåll genomföras? Vilka riktlinjer kan man dra upp för eventuella ändringar?

Allmänna råd vid underhåll och ombyggnad

- De olika karaktärsdragen för byggnadstyperna som redogjorts för under kapitlet "Fågeltofta idag" bör bevaras för ett högt kulturhistoriskt värde i Fågeltofta skall bibehållas. Karaktärsdragen har skiftat genom tiderna och därför är det viktigt att utgå ifrån varje enskild byggnads särdrag. Exempelvis är många skånska hus uppförda utan gavelutsprång och med litet takutsprång. Dessa byggnader ska inte förses med utskjutande tak med förebild i nordligare trähusbyggnade.
- Det är inte endast "gamla" hus som har ett värde. Det kan finnas lika stor anledning att bevara ett välbevarat hus från 1950-60-talen som ett 1800-talshus. Skillnaden är att det idag finns fler bevarade efterkrigstida hus och det är bland annat därför som de inte värderas lika högt. Tänk på att dagens ombyggnation och nyproduktion

blir morgondagens kulturarv.

- Om man har behov av att inreda en vind eller bygga till är det viktigt att anpassa åtgärderna till byggnadens förutsättningar. Takkupor bör hellre göras små och fler än stora och få. I en del fall medför takkupor och tillbyggnader så stora förändringar att de helt ska undvikas. I många fall är det bättre att placera kupor eller takfallsfönster åt gårdssidan av huset. Uterum, garage och uthus bör ges en utformning som underordnar sig bostadshuset och tar hänsyn till detta.
- En byggnads karaktärsdrag kan vara bibehållna från den tid då den uppfördes. Den kan också vara präglad av senare förändringar och tillskott som gjorts. Om inte byggnaden utsatts för genomgripande förändringar som på ett avgörande sätt avviker från byggnadens karaktär, finns det ingen anledning att radera senare tiders tillskott. Det blir alltid en avvägning om man ska försöka "stilrestaurera" d.v.s. återföra byggnaden till en tidigare utformning eller om man ska betrakta förändringarna som intressanta årsringar i en pågående process.
  - Innan större åtgärder påbörjas är det bra att ta reda på så mycket som möjligt om byggnaden, till exempel genom att fråga tidigare brukare och grannar. Detta för att veta vilka material som använts och vilka förändringar som gjorts.
- En byggnad bör underhållas kontinuerligt med små insatser. Det minskar risken för att stora genomgripande förändringar blir påkallade.
- Värdera det hantverksmässiga, med detaljrikedom och kvalitet. Även små detaljer kan ha en stor betydelse för hur en byggnad upplevs.
- Äldre fönster är ofta tillverkade i trä av hög kvalitet. I många fall är det en god idé att restaurera ett äldre fönster även om det ytligt ger intryck av att vara i dåligt skick. Även om enstaka delar är dåliga kan en duktig hantverkare istånd-

sätta de flesta äldre fönster. Förutom kvalitetsaspekten har fönstren en stor betydelse för hur ett hus uppfattas. Ett äldre fönsterglas har estetiska kvalitéer som ett nyttillverkat glas inte besitter. Bågar och spröjs är avpassade efter byggnaden och gjorda för att passa just där. Att ersätta ett sådant fönster med ett fabriksstillverkat ger byggnaden ett mindre kulturhistoriskt värde. Även dörrar som är utformade efter byggnaden bör restaureras istället för att bytas ut. Lika lite som man skulle drömma om att sätta in en ny byrålåda i en äldre byrå borde man sätta in en ny icke anpassad dörr i ett äldre hus. Tänk på att underhåll och små reparationer alltid blir billigare än att köpa nytt. Om man trots allt väljer att sätta in nya fönster är det att föredra om man väljer de befintliga som förlaga.

- Kulörer på byggnader och plank påverkar inte endast den enskilda fastigheten utan även de omkringliggande. För att bibehålla en byggnads karaktär och dess kulturhistoriska värde bör dess färgsättning anknyta till den karaktär byggnaden domineras av.
- Blanda inte moderna tekniker och material med äldre. Exempelvis bör man inte laga skador på en mur putsad med kalkbruk med betong. Detta eftersom de båda brukssorterna har olika egenskaper och betongen är alltför stark vilket kan medföra skador på underlag eller omgivande putsytor.
- En del äldre tekniker kan förefalla tidsödande men kan på lång sikt faktiskt vara tidsbesparande om man utför ett grundligt förarbete. Exempel på det är målning med linolja på trä. En yta tidigare struken med linolja kan enkelt strykas med ny linolja. Fördelarna med en traditionell produkt som linolja är att effekten på lång sikt är känd. En del av de sentida produkterna fungerar inte så bra i samband med äldre underlag.
- En del material börjar bli besvärliga att få tag i, exempelvis eternit vilket även är farligt att bearbeta och deponera. Det finns produkter på marknaden som kan användas när man behöver komplettera exempelvis ett tak belagt med eternit. Som ersättning för eterniten finns exempelvis en asbestfri produkt kallad embonit. Andra material kan man få tag i hos firmor som handlar med begagnat byggmaterial. Behöver man en gam-

mal dörr eller ett fönster finns det ofta att få efter lite efterforskande.

- En del material har ytligt sett vissa likheter men valet av material kan ha avgörande konsekvenser för hur byggnaden eller miljön uppfattas. Exempel på detta är lertegelpannor kontra betongtegelpannor eller tegelimiterande plåt. En lertegelpanna ger ett smäckrare utseende än de grövre betongpannorna. Den tegelimiterande plåten ger ett stelt och livlöst utseende. En annan fördel med tegel är att materialet är mycket hållbart och behöver man ersätta en enstaka panna är det enkelt gjort till skillnad från att byta ett större stycke plåt.
- Trädgårdar kan innehålla stora kulturhistoriska värden förutom estetiska värden eller bruksvärden. I en del fall är trädgård och bebyggelse tänkta som en enhet. En äldre trädgård kan innehålla många äldre kulturväxter, som ger fastighet och kanske ett helt kvarter dess karaktär. Växterna i en trädgård kan ge mycket information om hur en byggnad använts. En äldre trädgård, liksom ett hus, kan dölja mycket som förtjänar att upptäckas. Låt därför en hel växtsäsongs förflyta innan trädgården åtgärdas.
- Samspelet mellan byggnad och trädgård är viktigt. Ett äldre hus med en anpassad trädgård präglas av rabatter, trädgårdsland, fruktträd och gångar medan ett hus från 1970 kanske är omgiven av vintergröna växter och sammanhängande gräsytor.
- Vid nyproduktion ska hänsyn tas till omgivande bebyggelse. Här är byggnadens skala, fasadmaterial, takmaterial och takfallslutning viktiga. Det är viktigt att fundera på byggnadens läge på tomten och hur stor del av tomten som är lämplig att bebygga.

Särskilda riktlinjer för Fågeltofta

- De vanligaste fasadmaterialen är vitmålad puts, rött maskinslaget tegel och rödmålad locklistpanel. Dessa material och färger bör man även i fortsättningen använda även på eventuella ombyggnader eller nyuppförande.
- Likaså bör man ta till vara på äldre takmaterial som eternit, lertegel och papp. Med dessa material kan de nätta proportionerna med litet tak-

och gavelutsprång som karakteriserar ett äldre hus bibehållas.

- Få hus har takkupor och för att bevara den låga och långsträckt karaktären som de äldre husen har bör man i varje fall undvika att bygga takkupor.
- De två före detta skolbyggnaderna är särskilt viktiga att bevara då de minner om den tid då byn utgjorde ett sockencentra.

Om varsamheten i lagstiftningen

Varsamhet vid ändring av byggnad är ett begrepp som infördes i samband med antagandet av Plan och bygglagen. Kravet är uttryckt som en hänsynsregel eller utgångspunkt, som gäller vid alla ändringar, om- och tillbyggnader i hus. Lagens mening är att ändringarna skall göras med hänsyn till byggnadens karaktär. De värden som ger karaktären och som särskilt räknas upp i lagtexten är byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, konstnärliga och miljömässiga.

Lagen talar alltså om hur, på vilket sätt, ändringar skall utföras, inte att man inte får göra dem. Varsamhet kan bland annat innebära att:

- Bibehålla fönster och dörrars storlek, utformning och placering.
- Bibehålla fasadens karaktär dvs att inte putsa tegelfasader och omvänt att inte sätta tegel, trä eller plåt på putsade fasader.
- Det kan också innebära att vid ändring återställa fasader som klätts in med förvanskande material.
- Bibehålla takets karaktär dvs takvinkel, taksprång och taktäckningsmaterial samt anpassa takkupor till takets storlek och byggnaden i övrigt.
- Vid ommålning ge byggnaden en färgsättning som stämmer överens med byggnaden och dess omgivning.

Utgångspunkter för kulturhistorisk värdering

Vår värdering utgår från att orternas bebyggelsekaraktär skall kunna bevaras och utvecklas. En Ortskaraktär är uppbyggd av både allmänna drag i bebyggelsen som tak- och fasadmaterial, utformning, byggnadstyper m.m. samt särskilt tongivande bygg-

nader. Till denna miljömässiga karaktär har vi också lagt kulturhistoriska aspekter. Syftet är att bevara och utveckla bebyggelsens allmänna karaktär och samtidigt kunna förstå en Orts historiska utveckling genom bevarade byggnader och bebyggelsemiljöer.

Kyrkor är ofta landsbygdens största, äldsta och mest påkostade byggnadsverk. De dominerar miljön och många människor har en stark relation till kyrkobyggnaden. Kyrkor lyder under Kulturminneslagstiftningen. Samtliga kyrkor, kyrkogårdar och kapell har getts skyddsbestämmelser (q1). Prästgårdar ingår i den kyrkliga miljön och har också värderats högt.

I stort sett samtliga orter har sitt ursprung i bondbyar. För att denna karaktär skall kunna bibehållas har vi värderat bondgårdar som ligger inne i orterna högt. Välbevarade bondgårdar har föreslagits skyddsbestämmelser med exteriört skydd (q1) och andra har föreslagits skyddsbestämmelser (q2) eller varsamhetsbestämmelser (k).

Allmänna lokaler och verksamhetslokaler som skolor, fattighus, kommunalhus, folkrörelselokaler, smedjor, lokalföreningar, lanthandelsbutiker, etc speglar den historiska utvecklingen och har värderats högt. Mycket välbevarade byggnader har föreslagits skyddsbestämmelser (q1) och mindre välbevarade har föreslagits skyddsbestämmelser (q2) eller varsamhetsbestämmelser (k).

Järnvägen har haft stor betydelse för samhällsutvecklingen och järnvägsstationer och byggnader inom stationsmiljön har därför värderats högt. Välbevarade järnvägsstationer och andra välbevarade byggnader inom stationsmiljöer har föreslagits skyddsbestämmelser med rivningsförbud och exteriört skydd (q1). Mindre välbevarade järnvägsstationer har föreslagits skyddsbestämmelser med rivningsförbud (q2). För andra byggnader har föreslagits varsamhetsbestämmelser (k).

Bostadsbebyggelse har sällan getts skyddsbestämmelser. Endast mycket välbevarade och ofta äldre bostadsbyggnader har föreslagits skyddsbestämmelser (q1). Välbevarad och typisk bostadsbebyggelse har föreslagits varsamhetsbestämmelser (k). För övriga befintliga byggnader gäller den ge-

nerella varsamheten.

Beteckningar och skyddsbestämmelser som används vid tillämpning av plan- och bygglagen:

Ingen beteckning: innebär generella krav på varsamhet enligt 3 kap. 1 § för ny bebyggelse samt generella krav på varsamhet för befintlig bebyggelse enligt 3 kap. 10 §.

k: innebär generella krav på varsamhet enligt 3 kap. 10 §. Det gäller byggnader där varsamhetskravet särskilt skall uppmärksammas vid lovgivning och planläggning.

q1: innebär enligt 3 kap. 12 § rivningsförbud med exteriört skydd. Detta gäller de byggnader som idag har så välbevarade detaljer, som t. ex. originalfönster, originalputs, verandor med snickarglädje, att de inte går att byta ut eller övertäckas.

q2: innebär enligt 3 kap. 12 § rivningsförbud och stomskydd. Detta gäller de byggnader som har en stor historisk betydelse men som inte är så välbevarade i alla detaljer eller originaldelar. Det gäller också sådana byggnader vars fasader blivit inklädda men som är möjliga att återställa.

Kulturhistorisk värdering av bebyggelsen i Fågeltofta

Värderingen ger en vägledning till hur och vilken bebyggelse som särskilt bör uppmärksammas vid lovgivning och/eller ges varsamhets- och skyddsbestämmelser i planarbetet. För att underlätta detta arbete hänvisar våra värderingskategorier direkt till den uppdelning som finns i plan- och bygglagen.

b1 betyder byggnad 1, b2 byggnad 2 osv. Byggnad 1 betecknar bostadshus och övriga byggnader är ekonomihus och dylikt.

q1

Fulltofta 22:1, kyrkan.

Fulltofta 26.1, nuvarande församlingshemmet.

Fulltofta 27:1, f d folkskolan.

Fulltofta 25:2 och 25:6, gatehus från 1766.

Fulltofta 13:37, b1

k

Fulltofta 25:1, b1 gatehus med b2 uthus.

Fulltofta 25:2, b2 och b3.

Fulltofta 25:6, b2 och b3, uthus

Fulltofta 25:3, b1

Skötselråd för omgivande landskap

De två alléerna i Fågeltofta utgör ett dominerande inslag i landskapsbilden och då de har lång kontinuitet tillbaka i tiden bör de bevaras. Även stengärdet utanför allén bör tas till vara. Det bör inte ske någon ytterligare påbyggnad med odlingssten som man gjort hittills. Det börjar bli tid att tänka på ”föryngring” av allén från kyrkan till Kronovall. Denna bör placeras utanför nuvarande. Genom att plantera redan nu blir det en mindre förändring av landskapsbilden då man tvingas ta ned den befintliga.

Träden i en allé skall stå öppet och solbelysta eftersom allén skall synas tydligt i landskapet och det skapar också goda förutsättningar för insekter, lavar, mossor, fåglar och fladdermöss. Alléerna kräver därmed årligen skötsel i form av beskärning, röjning av mark- och undervegetation samt borttagande av stamskott. Beskärning sker säkrast i juli-augustiseptember. Inga grenar över 10 cm i diameter bör skäras bort. En skyddszon bör anläggas utmed åkermark, zonens bredd bör vara minst sex meter. Denna zon bör inte odlas för att undvika skador på trädens rotsystem. Hastighetsgräns på max 70 km bör råda.

Vattendragen är viktiga i bymiljöer. Särskild hänsyn bör tas till det öppna vattendraget strax öster om kyrkan samt där vattendragen löper i den historiska bygränsen. En skyddszon bör anläggas utmed åkermark, minst sex meter. Här bör man inte sprida bekämpningsmedel och konstgödning. Det är av stor vikt att inga kemikalier hamnar i vattnet. De öppna vattendragen är inte bara kulturhistoriskt intressanta utan även av stor vikt för insekter, fjärilar, fåglar och däggdjur.

Genomfartsvägen i Fågeltofta har mycket lång kontinuitet och är oförändrad i sin sträckning sedan åtminstone slutet av 1700-talet. Detsamma gäller vägen till Kronovall som även denna är av kulturhistoriskt intresse då den är över tvåhundra år gammal. Grusvägen bör bevaras och underhållas. Vägarna

bör inte förändras vad gäller sträckning, vägmaterial och bredd. Av stor vikt är också att behålla stengårderna utmed vägen mot utmarken och skogen.

Handlingsprogram

Tomelilla kommun har det yttersta ansvaret för kulturmiljöerna i kommunen. Därmed inte sagt att kommunen skall svara för att kulturmiljöerna tas om hand och så har heller aldrig varit fallet. De största insatserna utförs, och har alltid utförts, av enskilda i samband med underhåll av fastigheter och brukande av landskap.

Ett kulturmiljöprogram är en bra grund för kulturmiljöarbetet i kommunen. Det kan emellertid inte stå som ensam garant fört att kulturmiljöerna bevaras och utvecklas på ett positivt sätt. Kulturmiljön är som miljön i övrigt en del av samhällslivet och förändras i takt med detta. Större förändringar, som konjunkturer, strukturförändringar inom jordbruket och inträdet i EU, kan den enskilda kommunen inte råda över utan måste istället följa och anpassa sig efter dessa. Olika typer av handlingsprogram måste därför tas fram så att kulturmiljöarbetet kan vara aktivt, följsamt och en självklar del av samhällsutvecklingen.

Ett handlingsprogram för kulturmiljöarbetet Tomelilla kommun bör innehålla följande punkter:

Förankring. För att kulturmiljöprogrammet skall få avsedd effekt krävs att den förankras. För att kunna förankra kulturmiljöprogrammet ut i kommunen krävs att detta är förankrat internt inom kommunen. Ett kulturhistoriskt perspektiv, eller att en kulturmiljö berörs, kan finnas med i ett stort antal beslut. Det är således inte bara en angelägenhet för miljö- och byggnadsnämnden eller nämnden för kultur, fritid och turism utan för hela den kommunala förvaltningen.

Utbildning. Trots att människan i det moderna samhället är mer rörlig än tidigare så är vardagsmiljön

fortfarande begränsad. Kunskap om vardagsmiljöns historiska framväxt och kvalitéer är avgörande för hur man förhåller sig till den. Denna kunskap förmedlas bäst genom att studier av vardagsmiljön läggs in i skolarbetet på alla nivåer, från förskola till gymnasium. Kulturmiljöprogrammet, och särskilt den Kulturhistoriska översikten, kan i många sammanhang vara en lämplig utgångspunkt för sådana studier.

Hembygdsrörelsen. Hembygdsföreningarna är ideella organisationer som värnar och levandegör kulturarvet. I Tomelilla kommun utför de ett omfattande arbete och vårdar också ovanligt många byggnader med stora kulturhistoriska värden.

Fysisk planering. Kulturmiljöprogrammet bör vara en självklar utgångspunkt i hanteringen av bygglov- och planärenden samt ligga till grund för den översiktliga planeringen.

Kulturturism. Kulturturism är en ständigt ökande näring och det finns goda förutsättningar för kulturturism i Tomelilla kommun. Kulturmiljöprogrammet är ett bra stöd i detta arbete och i samarbetet med näringsliv, hembygdsföreningar och turistorganisationer.

Landsbygdsutveckling. Lantbruket har under senare delen av 1900-talet genomgått en omfattande strukturförändring. Sedan inträdet i EU finns landsomfattande program och stöd för omställning av jordbruket och landsbygdsutveckling. Ett levande jordbruk och en levande landsbygd är avgörande för flertalet kulturmiljöer i Tomelilla kommun. Kommunen bör därför aktivt arbeta med landsbygdsutveckling i samarbete med byalag, lantbrukare och deras organisationer.

Informationsinsatser. Kulturmiljöprogrammet bör helt eller delvis vara tillgängligt på kommunens hemsida. Andra viktiga insatser är skyltning, broschyrer och guidning.

Litteraturtips

Byggnadsvård

Idag finns ett stort antal titlar med anknytning till byggnadsvård och traditionella tekniker samt material. Nedan ges några exempel.

Barup, K. & Edström M., Handbok i sydöstsånska byggnadsteknik. Sydöstra Skånes Samarbetskommitté SÖSK. Ystad 1993.

Björk, C., Kallstenius, P. & Reppen, L., "Så byggdes husen 1880-1980". Statens råd för byggnadsforskning och Stockholms stadsbyggnadskontor 1983.

Björk, C. & Reppen, L., "Så byggdes staden". Svensk byggtjänst, Västervik 2000.

"Byggnadsmåleri med traditionella färgtyper". Informationsblad från Riksantikvarieämbetet, 1989.

Drejer C, Jerkbrant C., Wikner, C-E, "Arkitekter om färg och måleri". Stockholm 1992.

Engdahl, C., Dranger-Isfält, L., "Bostadsbebyggelsen från 1930- och 40-talen, varsam ombyggnad". Byggeforskningsrådet Stockholm 1989.

Engdahl, C., & Dranger-Isfält, L., "Stenhusen 1880-1920, varsam ombyggnad". Byggeforskningsrådet, Stockholm 1983.

"Fönster, historik och råd vid renovering". Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer, Stockholm 1996.

Gysinge katalog: "Reservdelar till gamla hus."

"Hantverket i gamla hus". Byggförlaget och Svenska föreningen för byggnadsvård, 1998.

Hidemark, O., Stavenow-Hidemark, E., Söderström, G. & Unnerbäck, A., "Så renoveras torp och gårdar". Västerås 1995.

Holstein, Å., "Köpa hus" Svensk byggtjänst, Oskarshamn 2000.

Humble, O., (red.), "Äldre murverkshus, reparationer och ombyggnad". Byggeforskningsrådet Stockholm 1990.

"Kulturminnesvårdsprogram för Skåne. Del Kristianstads län". Länsstyrelsen i Kristianstads län, 1984.

Torgny Ove: "Skånelängor". Lund 1975.

"Tänk efter före - vid ändringar och underhåll av byggnad". Boverket 2000.

Landskapsvård

Bengtsson, R. M.fl. 1996. "Svenska landsvägsalléer". SLU. Alnarp.

Bergendorff, C. & Emanuelsson, U. 1982. "Skottskogen - en försummad del av vårt kulturlandskap". Sv.Bot.Tidskrift. 76:91-100

Blomkvist, N. 1993. "Läsa landskap. En fälthandbok om svenska kulturmiljöer". Utbildningsradion, Stockholm

Brusewitz, G. & Emmelin, L. 1985. "Det föränderliga landskapet". Stockholm.

Campbell, Å. 1935. "Emellan skogen och plogen". Sv. Kulturbilder. Band 4.

Campbell, Å. 1928. "Skånska bygder under förra hälften av 1700-talet". Uppsala universitet.

Cserhalmi, N. 1997. "Fårad Mark". Bygd och Natur 1997, Stockholm

Dahl, S. 1989. "Studier i äldre skånska odlingsystem". Meddelanden serie B 69, Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet, Stockholm.

Edman, S & Hagman, T. 1988. "Bondens landskap". Svenska Naturskyddsföreningens årsbok.

Edman, S & Axelsson, T. 1996. "Erik och Sigvard - men sen då? Folk och få på tröskeln till 2000-talet". Örebro.

Ehrensverd, U. 1985. "Fältnättningsbrigadens rekognosceringskarta över Skåne 1812-20.

Ekeland, K. & Svensson, R. (red). 1996. "Äldre tiders odling - trädgårdsväxter, gamla grödor och ogräs". Nordiska förbundet för kulturlandskap, Hudiksvall.

Ekstam, U. & Forshed, N. 1996. "Äldre fodermarker". Naturvårdsverket, Stockholm.

Ekstam, U. Aronsson, M & Forshed, N. Ängar. "Om naturliga slåttermarker i odlingslandskapet". Stockholm.

Emanuelsson, U. M.fl. "Det skånska kulturlandskapet". Lund.

Emanuelsson, U. 1987. "Skånes vegetationshistoria. Svensk geografisk årsbok 63". Lund.

Gadd, C. (red). 2000. "Den agrara revolutionen. 1700-1870". Stockholm.

Hedin, P. 1997. "Ett historiskt landskap. Strövtåg under fyra årstider".

- Jordbruksverket. 1998. "Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvärden". Jönköping.
- Linné, C. von. 1751. "Skånska resa - förrättad år 1749". Sydow, C-O. (red.). Stockholm.
- Länsstyrelsen i Kristianstad Län, 1996, "Från Bjäre till Österlen".
- Länsstyrelsen i Kristianstad Län, 1995, "Den skånska allén".
- Myrdal, J. (red). 1999. "Jordbruket under feodalismen 1000-1700", Stockholm.
- Nilsson, P. 1997. "Den gamla byn". Stockholm.
- Rackham, O. 1995. "The history of the countryside". London.
- Riksantikvarieämbetet. Mårten Sjöbeck. 1998. "Fotografier av ett svunnet kulturlandskap". Stockholm.
- Riksantikvarieämbetet. 1993. "Vad berättar en by? Studier till kulturmiljöprogram för Sverige".
- Riksantikvarieämbetet. 1996. "Odlingslandskapet - en lång markanvändningshistoria".
- Riksantikvarieämbetet. 1994. "Skötsel av kulturvärden i odlingslandskapet". Faktabladserie
- Sporrong, U. 1996. "Odlingslandskap och landskapsbild. Studier till kulturmiljöprogram för Sverige". Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Helmfrid, S. (red). 1994. "Kulturlandskapet och bebyggelsen". Stockholm.
- Selinge. K-G (red). 1994. "Kulturminnen och kulturmiljövård". Stockholm.
- Tollin C. 1991. "Ättebackar och ödegården. De äldre lantmäterikartorna i kulturmiljövården". Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Welinder, S. (red). 1998. "Jordbrukets första fem-tusen år 4000f.Kr. - 1000 e.Kr". Stockholm.

Källor - arkiv och litteratur

- Gillberg, J L. 1980. Historisk, oeconomisk och geographisk beskrifning öfver Christianstads län 1767. Lantmäteriet i Kristianstad, kartor med tillhörande handlingar
- Kulturnämnden i Tomelilla kommun. 1979. Bondrum, Fågeltofta, Eljaröd. Lantmäteriverket i Gävle, kartor
- Wallin, C. (red). 1981. Kristianstads län 1762, en ekonomiks-topografisk beskrivning. Regionmuseets arkiv

Lagstiftning

”Det är särskilt beträffande lantsamhällen, som lagar och författningar kunna vara till stor nytta, i den mån de icke endast rent negativt hindra ett fullt och olämpligt byggande, utan även i direkt positiv riktning bidra till att framalstra det ändamålsenliga och vackra, samt att befästa känslan härför hos den enskilde.” Citatet är taget ur *Praktiska och hygieniska bostäder. Betänkande och förslag* av Osvald Almqvist, Stockholm 1921.

Citatet ovan är med sin smakfostrande hållning föregat men speglar samtidigt lagstiftningens dubbla natur. Våra lagar är ett stöd för att bevara sådant som är värdefullt samtidigt som det givetvis kan upplevas hindrande och byråkratiskt. Som privatperson kommer de flesta i kontakt med kulturmiljövården i lagstiftningen i samband med att de skall göra en om-, till-, eller nybyggnad. Det kan då gälla att byggnaden i sig eller miljön kring den har särskilda kulturvården eller att det finns en fornlämning på tomten.

De krav på hänsyn, varsamhet och skydd som finns för bebyggelsens kulturvården kan jämföras med hastighetsbestämmelserna i trafiken. I tätbebyggda samhällen får man köra i 50 km/h och på vissa gator, som vid skolor, bara i 30km/h. Utanför samhällena ökar högsta tillåtna hastighet till 70 km/h ända upp till 110 km/h på motorväg. Förutsättningarna för att få köra är att man har körkort och att fordonet är skattat och besiktigat.

När det gäller reglerna för kulturvården i bebyggelsen är det inom samlad bebyggelse som kraven på anpassning och varsamhet är som störst och vid särskilt värdefulla byggnader finns krav på skyddsbestämmelser. Utanför tätbebyggt område gäller fortfarande varsamhet men kraven är inte så höga och inom exempelvis nyare industriområden ställs ofta låga krav på anpassning och varsamhet.

Ansvar för skydd och vård av kulturhistoriskt värdefulla byggnader och byggnadsmiljöer är fördelat på stat, kommun och enskilda. Som instrument har samhället inrättat olika typer av bestämmelser i lagstiftningen samt i vissa fall ekonomiska stöd. Staten skall ge skydd åt det allra värdefullaste och har

huvudansvaret för ett långsiktigt bevarande. Statens instrument är Kulturminneslagen, KML och Miljöbalken genom vilka kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer kan få status av byggnadsminne, riksintresse, naturreservat eller kulturresevat. På kommunal nivå kan byggnader och bebyggelsemiljöer bli skyddade i detaljplan eller områdesbestämmelser enligt plan- och bygglagen, PBL. Det bästa skyddet och den bästa vården får bebyggelsen av alla de intresserade ägare som vårdar merparten av den svenska kulturmiljön.

Plan- och bygglagen, PBL

Med stöd av plan- och bygglagen kan kommunerna ge kulturhistoriskt värdefulla byggnader och byggnadsmiljöer ett skydd mot rivning eller förvanskande ändring genom att meddela skyddsbestämmelser, så kallad q-märkning i detaljplanen. Q-märkning sker med stöd i plan- och bygglagens **3 kap 12§**: *Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas.*

Andra byggnader och byggnadsmiljöer som också har ett kulturhistoriskt värde fast av mindre dignitet kan i stället tillskrivas ett varsamhetskrav i detaljplanen genom k-märkning. Denna tar stöd i plan- och bygglagens **3 kap 10§**: *Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas tillvara.* Lagtexten innebär inte ett förbud mot ändring av byggnader utan syftar till att styra ändringarna så att de utförs varsamt.

Miljöbalken

Miljöbalken som trädde i kraft den 1 januari 1999 utgör en samordnad och skärpt miljölagstiftning för en hållbar utveckling. Den smälter samman regler från femton tidigare miljölagar, däribland naturvårdslagen. Miljöbalken bildar en övergripande lagstiftning som rör all miljöpåverkan. Två av målen i miljöbalken är att värdefulla natur- och kulturmiljöer ska skyddas och vårdas samt att den biologiska

mångfalden ska bevaras. Skydd av naturen kan ske genom speciella områdesskydd så som nationalpark, naturreservat och kulturresevat.

Nationalpark, 7 kap. 2§: Ett mark- eller vattenområde som tillhör staten får efter riksdagens medgivande av regeringen förklaras som nationalpark i syfte att bevara ett större sammanhängande område av viss landskapstyp i dess naturliga tillstånd eller i väsentligt oförändrat skick.

Naturreservat, 7 kap. 4§: Ett mark- eller vattenområde får av länsstyrelsen eller kommunen förklaras som naturreservat i syfte att bevara biologisk mångfald, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer eller tillgodose behov av områden för friluftslivet. Ett område som behövs för att skydda, återställa eller nyskapa värdefulla naturmiljöer eller livsmiljöer för skyddsvärda arter får också förklaras för naturreservat.

Kulturresevat, 7 kap. 9§: Ett mark- eller vattenområde får förklaras som kulturresevat i syfte att bevara värdefulla kulturpräglade landskap. På ett sådant område skall bestämmelserna i 4-6 §§ tillämpas. Att det inom ett område finns en byggnad som är skyddad som byggnadsminne, kyrkligt kulturminne eller fast fornlämning enligt lagen om kulturminnen m.m. hindrar inte att området förklaras som kulturresevat.

Kulturminneslagen, KML

Lagen om kulturminnen omfattar bestämmelser om byggnadsminnen, fornminnen, kyrkliga kulturminnen samt skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer har överinseende över kulturminnesvården i landet. Vidare åligger det ämbetet att utarbeta allmänna råd inom verksamhetsområdet. Bestämmelserna i KML reglerar skyddet för den del av vårt kulturarv som utgörs av de från kulturhistorisk synpunkt särskilt värdefulla byggnaderna i icke statlig ägo. Bestämmelserna i KML ger möjlighet att utfärda skyddsföreskrifter så att olämpliga och kortsiktiga förändringar inte kommer till stånd. Fråga om en byggnad bör förklaras som byggnadsminne kan väckas av var och en genom ansökan eller tas upp av länsstyrelsen på eget initiativ. Det är länsstyrelsen som har i uppgift att besluta om byggnadsminnes-

förklaring enligt kulturminneslagen. Vidare åligger det länsstyrelsen att utfärda skyddsföreskrifter, se till att dessa följs samt ge råd till ägare av byggnadsminnena vid vård och underhåll av byggnaden i fråga.

Vilka objekt som kan bli byggnadsminnesförklarade regleras i Kulturminneslagens **3 kap 1§:** *En byggnad som är synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde eller som ingår i ett kulturhistoriskt synnerligen märkligt bebyggelseområde får förklaras för byggnadsminne av länsstyrelsen. Bestämmelserna om byggnadsminnen enligt detta kapitel får också tillämpas på park, trädgård eller annan anläggning av kulturhistoriskt värde.*

Riksintresse

Ett område av riksintresse för kulturmiljövården är en kulturmiljö som är unik eller speciell i en region, riket eller internationellt sett. Riksintressena ska representera hela landets historia från förhistorisk tid fram till nutid. Kulturmiljöer av riksintresse ska bland annat visa hur människan utnyttjat tillgängliga naturresurser, samhällets utveckling, näringsliv, sociala villkor, byggnadsskick och olika estetiska ideal. Av de ca 1700 riksintresseområden som finns i Sverige hittar vi till exempel jordbruksbyar, fiskelägen, medeltida stadsmiljöer, 1900-talsförorter, arbetarbostäder, herrgårdar, gruvor och sågverk, förhistoriska gravfält samt moderna kyrkogårdar.

Att ett område är av riksintresse betyder att miljön är skyddsvärd ur ett nationellt perspektiv, men inte att miljön automatiskt är skyddad. Riksintressen finns förutom för kulturmiljövården även för naturvård och friluftsliv. Ett riksintresse är en signal om att här finns så höga värden att kulturmiljön har företräde vid en avvägning med motstående intressen, förutsatt att de motstående intressena inte är av riksintresse. Det är också en signal om att i dessa områden kan länsstyrelsen/staten gå in och upphäva kommunala beslut, om man ej finner kulturvärden tillräckligt beaktade.

Hantering av riksintressena regleras i miljöbalkens **3 kap 6§** som säger att *Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hän-*

syn till friluftslivet skall så långt det är möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Det är Länsstyrelserna som har ansvaret att föra ut "statens anspråk" för kulturmiljövården till kommunerna, som i sin översiktsplan (ÖP) ska redovisa områden av riksintresse och ange hur riksintresset ska tillgodoses i samhällsplaneringen.

Litteraturhänvisningar

- "Kulturminneslagen". Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 1989.
- Rubenson, S. "Miljöbalken. Den nya miljörätten". Stockholm, 1999.
- "Kontinuitet och förnyelse – Kulturmiljöarbetet i kommunerna". Svenska kommunförbundet, Stockholm, 1999.
- "Kulturvården i detaljplan", Johansson, C. (red) Boverket, 1999.
- "Kultur i grunden". Persson, I., Westerlind, A. M.,

Boverket, Malmö, 2000.

- "Områdesbestämmelser – en vägledning". Persson I., Boverket Allmänna råd 1999:2.
- "Boken om detaljplan och områdesbestämmelser". Boverket Allmänna råd 1996:1.
- "Boken om MKB för detaljplan", Jonsson, G. & Palm I., Kristianstad, 2000,
- "Fastigheter med kulturskydd". Sundsvik, L. Svenska Kommunförbundet, Stockholm, 1997.
- "Ombyggnad. Varsamhet vid ändring" (Byggvägledning 15), Nordling, L. & Reppen, L. Svensk Byggtjänst, Västervik, 2000.
- "Tänk efter före – vid ändringar och underhåll av byggnad". Boverket, 2000.

Internetsajter

- Boverket: www.boverket.se
- Rixlex: www.riksdagen.se/debatt
- Riksantikvarieämbetet: www.raa.se
- Miljöbalken: www.notisum.se/mp/sls/lag/19980808.htm

Ordlista

absid, halvrund eller mångkantig, vanligen med en halvkupol täckt byggnadsdel på kyrka i öster, i synnerhet förekommande som koravslutning.

allmänning, mark eller vatten som ägs eller nyttjas av en samfällighet, by, socken, härad eller kronan.

blockförband, murförband bestående av omväxlande bindskift och löpskift. Stötfogarna i både bindskiftena och löpskiftena står lodrätt ovanför varandra varigenom avtrappningarna och förtagningarna är lika i vartannat skift.

brydestua, se linbastu.

bytomt, det område inom vilket byns bebyggelse låg från tidig medeltid fram till enskiftet vid 1800-talets början. De medeltida lämningarna som finns inom området är registrerade i Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister.

cementtegel, fasadstenar av cement med samma mått som tegelstenar. Användes kring sekelskiftet i tegelfasader främst som dekor i form av lister och omfattningar.

ensäde, odlingssystem som innebar årligen återkommande odling av en gröda på samma åker.

fasettlagd eternit, plana kvadratiska eternitplattor lagda på diagonalen.

fideikommiss, lös eller fast egendom, som inte får avyttras och om vilken är stadgat att nyttjanderätten i tur och ordning ska tillfalla vissa personer, i regel medlemmar av en familj.

Fossil åkermark, övergiven forntida eller medeltida åkermark.

frontespis, ovan taklist på byggnad utskjutande och vanligtvis gavelformat parti med fönster.

fronton, 1 se *frontespis*. 2 triangel- eller segmentformad prydnadsgavel som kröner dörrar och fönster.

frälse, de två stånden, adel och präster, som var befriade från att betala skatt.

funktionalismen, arkitekturepok som från och med 1930-talet präglade byggnadsstilen, ibland liktydigt med modernismen. Funktionalistiska byggnader, kallade funkishus, från 1930-talet karakteriseras av putsade ljusa och släta fasader, stora fönster i långa band eller fördelade tre och tre, platta tak och en stram och återhållsam detaljutformning. Under 1940- och 50-talen fick husen, framförallt i Skåne, oftast fasader i tegel och det platta taket byttes mot ett flackt sadeltak.

fälad, skåniskt ord för betesallmänning, gemensam betesmark som låg utanför byn.

förband, murförband, sätt att fördela tegelstenar i mur så att hållfasthet uppnås.

gatehus, i Sydsverige ett hus beläget utmed den så kallade bygatan på byns gemensamma mark, beboddes av hantverkare eller lantarbetare som inte hade egen mark att bruka.

gesims, vågrätt profilerat listverk på fasad, väggfält eller dörr- respektive fönsterkrön. En gesims som löper längs hela fasaden under takfoten kallas gördel- eller huvudgesims.

hamling, kvistning av lövträd, företrädesvis pil och ask, för foder till kreatur.

hemman, kameral benämning på jordbruksfastighet som mättes i mantal, beroende på skatteförmåga. En gård med normal skattekraft åsattes ett helt hemmantal eller mantal. Efter de ändamål skatten användes indelades dessa i krono- frälse- eller skattehemman.

hemmansklyvning, lantmåteriförrättning varvid en fastighets mantal delades i kvotdelar.

homeja, halvcirkelformad takutbyggnad med en lucka eller ett vanligtvis halvcirkelformat fönster, ett så kallat lunettfönster.

holländare, väderkvarn med huv som går att snurra efter vindriktning.

hoveri, en form av dagsverke som bönderna skulle fullgöra på godsherrens huvudgård. Hoveriet var en del av betalningen till godsherren för användandet av mark eller bostad. Hoveriet är känt sedan medeltiden men blev inte allmänt utbrett förrän godssystemet utvecklades till att bestå av en huvudgård med underliggande bondgårdar. Systemet kulminerade under 1700-talet och förekom ända in på 1800-talet.

hoveribonde, bonde som utförde dagsverke på hoverigård.

hägnad, stängsel eller gårdsgård kring odlad mark, skydd mot människor och djur.

Häradskartan, ekonomiskt kartblad upprättat 1926-1934.

inmark, inhägnad mark som låg närmast byn och som bestod av åker och äng.

inäga, eller inägomark, till ett hemman tillhörande uppodlad mark.

jugend, arkitekturstil som karakteriseras av putsade fasader, fönster med spröjsade överluftr, glaserade tegelpannor, organiska former samt växtornament. Hus i jugendstil är byggda från tiden omkring sekelskiftet och fram till 1910-talet.

kor, del av kyrkobyggnad som ansluter till långhuset i öster där högaltaret och även oftast kören har sin plats, avslutar kyrkan åt öster då absid saknas.

korspostfönster, fönster med korsformad tvär- och mittpost som avdelar fyra lufter.

klassicism, arkitekturstil vars formspråk är hämtat från antikens byggnadssätt. En byggnad uppförd i klassiserande stil karakteriseras främst av symmetri och arkitektoniska element så som frontoner, frontespiser, lisener och rusticeringar. Under 1800-talet präglades framförallt byggnader av offentlig karaktär av nyklassicismen. På 1920-talet fanns tydliga klassiserande tendenser som levde kvar i följande årtionden.

korsvirke, bärande stomme kallad timra utformad av korsande bjälkar och stolpar. Träkonstruktionen består av syll (fotträ), väggband (lejd) stolpar, löshult och bindbjälkar. Facken är oftast fyllda med flätverk av störar och vidjor som packades med kline, det vill säga lera blandat med sand, halm och boskapshår, som kalkmålades. Tegel som fyllnads-material blev vanligt först under andra hälften av 1800-talet.

kryssförband, murförband bestående av omväxlande löpskift och bindskift (koppskift) med stötfogarna i bindskiften placerade lodrät över varandra så att löpskiften förskjuts med en halv sten för varje löpskift. Bindskiften består av tegelstenar som förbinder muren med det bakomliggande skiftet genom att kortändarna (kopparna) vänds utåt.

lejd, dialektalt uttryck för remträ i en korsvirkeskonstruktion.

linbastu, för torkning av linet som ett led i linberedningen, även kallad brydestua.

lisen, vertikalt, slätt murband som skjuter ut förhållandevis obetydligt en bit från fasaden, saknar till skillnad från en pilaster kapital och i regel även bas.

locklistpanel, träpanel av stående bräder vars mellanrum överlappas av en vanligen något profile-rad list.

lockpanel, träpanel av stående bräder vars mellanrum överlappas av lika breda bräder.

löpskift, murförband som bara består av löpskift, dvs tegelstenar med långsidan utåt. Fasader med

löpskift ingår inte i en bärande konstruktion till skillnad från block- och kryssförband.

löshult, tvärså som är intappad mellan två stolpar i en korsvirkes- eller skiftesverkskonstruktion.

mansardtak, yttertak brutet åt båda fallen, vanligen ett brutet sadeltak.

mantal, äldre mått på en jordbruksfastighets skatteförmåga.

Masonite, produktnamnet för träfiberskiva, uppkallad efter sin uppfinnare amerikanen W. H. Mason.

modernism, se funktionalism.

märgelgrav, kalkhaltig jordart av lera och finfördelad kalcit, användes för gödsling av kalkfattiga åkrar.

Patronatsrätt, en stormans befogenhet att tillsätta församlingspräst.

pilaster, flat väggpelare med bas och kapital, vanligen utskjutande förhållandevis obetydligt framför murlivet. Kan betraktas som en mot muren tillplattad kolonn och ansluter i klassiserande arkitektur som regel till någon av kolonnordningarna - dorisk, jonisk, korintisk eller toskansk.

plattgård, gård som uppstod under enskiftet genom sammanslagning av flera andra arrendegårdar på initiativ av godsägaren. Den nya gården fick ofta en herrgårdslig anläggning och drevs av en storarrendator.

pulpettak, yttertak med ett snedsluttande takfall.

pärlfog, även kallad rundfog, utförs med speciella profilslevar. Pärlfogen var vanligt förekommande i det sena 1800-talets byggnader med maskinslaget fasadtegel.

risalit, framskjutande murparti, oftast på mitten av en byggnad.

risbygd, småskalig jordbruksbygd belägen mellan skogsmark och slätt.

riseke, ek som inte går att använda till timmer, d.v.s. som inte har en rak och fin stam. Inventeringar från 1700- och 1800-talen talar om risekar till skillnad från timmerekar.

risgärde, gärde uppbyggt av flätat ris.

rustik/rusticering, murverk av råhuggna eller enkelt profilerade kvaderstenar som skjuter ut framför murlivet, kan efterliknas på putsade fasader eller genom målning, återfinns oftast på hörn, socklar samt runt fönster- eller dörröppningar.

råmärke, gränsmärke.

Sidiplatta, produktnamn för en typ av fasadplatta av asbestcement med invalsat pigmentskikt.

Simrishamnspanna, flat lertegelpanna med en vertikal upphöjd ås på mitten, tillverkningsort Simrishamn.

skifte, jordreform som syftade till att samla en gårds spridda enheter till rationella brukningsenheter. Lagen om storskiftet från 1734 byggde på solskiftet som snart skulle visa sig vara ett ineffektivt system. Först omkring 1800 var storskiftet genomfört i hela Sverige med undantag av Gotland och Dalarna. Flera förordningar följde under årens lopp och 1803 ersattes storskiftet med lagen om enskifte. Förordningen om laga skifte som kom 1827 innebar att oskiftade ägor delades och redan skiftade ägor omfördelades så att mark med bra beskaffenhet och belägenhet kom samtliga brukare till del. Utflyttningskyldigheten medförde att byarna sprängdes.

skiftesverk, väggkonstruktion med liggande bräder infällda i en stomme av stående stolpar som hålls samman nedtill av en syll (fotträ) och upptill av ett väggband (lejd). De infällda bräderna kallas bålar varifrån benämningen bålahus kommer.

skvaltkvarn, vattenkvarn med litet, vågrätt liggande drivhjul.

Skånska rekognosceringskartan, topografisk kartläggning som omfattar större delen av Skåne, framställdes av militära skäl av den sk Fältmättningsbrigaden under tiden 1812–1820.

spröjs, vertikal eller horisontal trälist mellan glasrutor, ej fönsterluftsskiljande.

sparrände, se taktass.

spritputs, en typ av stänkpuds blandad med ärtsingel eller krossad sten i storleken 5-8 mm som ger fasaden dess grova yta.

staggvall, stagg är ett grässlåg.

stationssamhällesarkitektur, bebyggelse av representativ karaktär som anlades vid stationen i rätvinkliga kvarter då byarna i slutet av 1800-talet fick järnvägsförbindelse. Hotell, affärer och större villor byggdes i närheten av stationen. Husen var

uppförda i en eller två våningar med påkostad utformning i tegel, natursten och puts.

stubbamölla, väderkvarn där hela kvarnhuset är vridbart kring en central stolpe.

surskog, skog som växer i fuktig mark.

syll, virkesdel i korsvirkeskonstruktion, utgör upplag för bärande vägg eller bjälklag.

sättugn, järnugn placerad i vardagsrum och som eldas från angränsande rum. Sättugnen består av gjutjärnsplattor med dekorativa motiv.

taktass, den del av högbenet (sparren) som skjuter ut under takutsprånget och bär upp taktäckningen.

tandsnitt, tätt sittande och regelbundet ordnade kubformer som sitter undertill på den utskjutande gesimsen, vanligen tegelstenar ställda med koppen (kortändan) utåt.

träda, jordbruksmark som inte odlas i ett år eller mer så att jorden återfår sin näring.

tvåluftsfönster, fönster med två öppningsbara bågar som sitter i en karm, med eller utan spröjsar.

utmark, gemensamt område för en eller flera byar som bland annat användes för bete och virkesuttag och som låg utanför inmarken.

valmtak, yttertak vars ändar avskurits så att spetsiga gaveländar saknas. Valmat sadeltak är en annan benämning vilket betyder att det enbart är de yttersta delarna av taket som valmats, till skillnad från det förra fallet då de valmade partierna sträcker sig nästan tillnockens mitt.

veckodagsbonde, kallades även hoveribonde, se detta ord.

vång, skånskt ord för inhägnad åkerjord.

vångalag, ett lag besående av två grannbyar eller ensamgårdar med gemensamma hägnader vilket innebar färre hägnader att underhålla men också samordning vad gällde trädssystem. De inhägnade markerna bestod oftast av åkermark men det kunde också vara ängar och andra markslag.

Fågeltofta - kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Värderingsförslag enligt PBL:

Ingen markering: innebär generella krav på varsamhet enligt 3 kap. 1§ för ny bebyggelse samt generella krav på varsamhet för befintlig bebyggelse enligt 3 kap. 10§.

Grön markering, k: innebär generella krav på varsamhet enligt 3 kap. 10§. Det gäller byggnader där varsamhetskravet särskilt skall uppmärksammas vid lovgivning och planläggning.

Röd markering, q1: innebär enligt 3 kap. 12§ rivningsförbud med exteriört skydd. Detta gäller de byggnader som idag har så välbevarade detaljer, som t. ex. originalfönster, originalputs, verandor med snickarglädje, att de inte går att byta ut eller övertäckas.

Rosa markering, q2: innebär enligt 3 kap. 12§ rivningsförbud och stomskydd. Detta gäller de byggnader som har en stor historisk betydelse men som inte är så välbevarade i alla detaljer eller originaldelar. Det gäller också sådana byggnader vars fasader blivit inklädda men som är möjliga att återställa.

Karta med fastighetsbeteckningar finns på Tomelilla kommuns Miljö- och byggnadskontor.

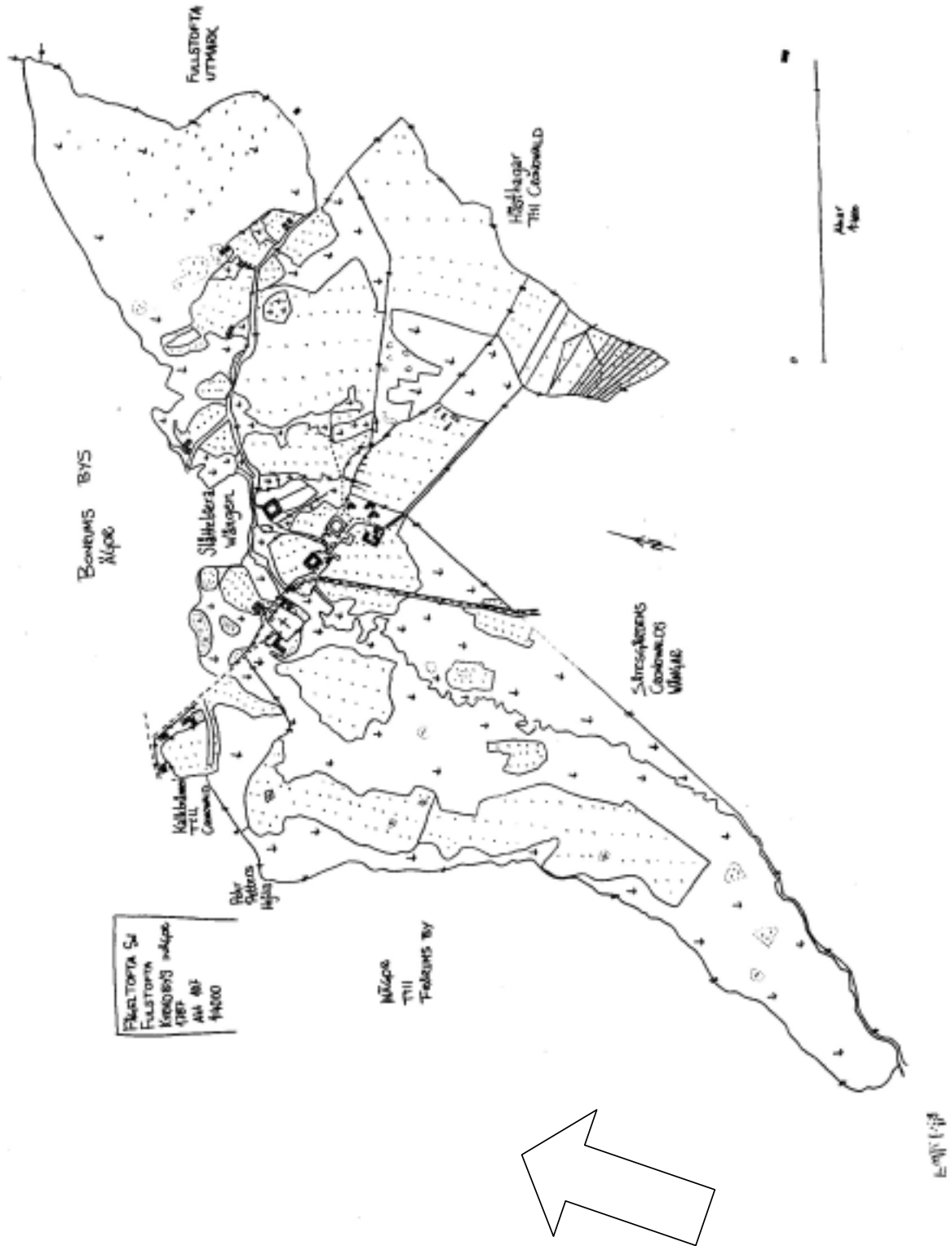
Fågeltofta

Kulturhistoriskt värdefulla landskapselement

Fågeltofta storskifte 1787

1:5000

Skrafferat område markerar den medeltida bytomtens utbredning. En bytomt är det område inom vilket byns bebyggelse låg från tidig medeltid fram till enskiftet vid 1800-talets början. De medeltida lämningarna som finns inom området är registrerade i Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister. För markingrepp inom området fordras tillstånd hos länsstyrelsen.